

Afganistan keelel

Peeter Päll

eesti keele instituudi sektorijuhataja

Sõnad tulevad ja lähevad, on sageli öeldud, lohutamaks neid, kes näevad võõrkeelsete sõnade tulvas kasvavat ohtu eesti keelele. Nii on tõesti päevakajaliste sõnade ja nimedega. Siinsete ridade kirjutamise ajal on ajakirjanduse lemmiksõnad *Afganistan*, *Taliban*, *Osama bin Laden*, *Al Qaeda* ja muud, millest üksnes esimene ei põhjusta ehk peavalu. Kõigist muudest käibib mitmeid variante.

Toodud näidetes segunevad nii Afganistani oma keelte kui ka araabia sõnad ja tunnused. Afganistani ametikeeled on puštu ja dari. Esimest räägib riigi kõige suurem rahvusrühm puštud, keda vahel ebatäpselt ka puštuniteks nimetatakse. Dari keeleks (ka farsi-kabuli ehk Kabuli pärsia keeleks) nimetatakse aga pärsia keelest edasi arenenud teisendit, mis oli pikka aega Afganistani ainus riigikeel ja mida tänini muud rahvad peale puštude eelistavad.

Afganistanis võimul olnud liikumist on nimetatud nii Talibaniks kui ka Talebaniks – kumb on siis õige? Seda ei olegi kerge öelda, sest nimetatud keeled kasutavad araabia tähestikku, mis teatavasti kõiki täishäälikuid ei märgi. Seepärast võib kõnes kuulda nii *i*-ga kui ka *e*-ga vorme. Puštu-vene sõnaraamat aastast 1976 (lk 579) esitab lähtesõna järgmiselt:

ṭalīb (araabia sõna, rõhk teisel silbil) ‘1. õppija; 2. otsija, püüdleja, januneja, nõudleja’. Mõeldud on araabia traditsioonilises koolis õppijat.

ṭalibān on sama sõna pärsiapärane mitmuslik vorm, st ‘õppijad; otsijad, püüdlejad’ jne.

Puštu *i*-line vorm on kooskõlas lähtekeele araabia kõrgkeele *i*-ga (kõnekeeles võib olla ka *e*). Kriips täishääliku peal märgib pikkust, väike komake *t* all nn emfaatilist hääldust, mis on omane eeskätt araa-

bia keelele. Imelik võib tunduda mitmusliku vormi *Taliban* kasutamine nimena, ent liikumise või valitsuse kohta on see mõeldav. Soovitatav nimekuju on seega **Taliban** (*i*-ga, rõhk kolmandal silbil), mida ka maailma uudiste agentuurid sagedamini kasutavad.

Kui tahetakse viidata üksiku(te)le inimes(t)ele, siis ei ole õige kirjutada „taliib(id)”, nagu on vahel näha ja kuulda olnud venekeelse *талибы* mõjul, ega hoopiski mitte „talibanid”, vaid **talib(id)**, sest *i* sõnas ei ole pikk.¹

Organisatsiooni **Al Qaeda** (vigaselt ka **Al-Quaida**) ja **Osama bin Ladeni** enda nime puhul on tegemist juba puhtalt araabia nimedega. Täpses latinisatsioonis, mida kohanimedes kasutame, on esimese kirjapilt *Al-Qā'idah* (täheendus: baas; pjedestaal; padrun; alus, vundament; põhi; põhimõte; näidis) ja teisel *Usāmah ibn Lādin*. Kuid isikunimede ja muude nimede kirjutus jälgib olude sunnil enamasti seda, mida muu maailm kasutab, sest erinevalt püsivamate kohanimedest puudub meil sageli võimalus täpsustada kõigi nimede algkuju. Araablased ei ole ka ise oma nimede kirjutamise suhtes päris üksmeelel, pildi teeb kirjuks nii eri riikides räägitavate kõnekeelte märgatav erinevus kirjakeelest kui ka inglise ja prantsuse keele ajalooline mõju. Seetõttu on paratamatu kasutada siin vahenduskeelte nimekujusid, mis sageli ebatäpsed.

Araabia sõnu tuleks siiski kasutada võimalikult algupärasel kujul, näiteks on **Ain Kaalep** propageerinud vormi **muslim** varasema „moslemi” asemel, siia ritta tuleks lisada **mudžahiid** (mitte „modžaheed”) jpm.

¹ Talibani sõna kuju ja tähendusi on aidanud selgitada Haljand Udam.